

Martin Ott

Nové myšlenky k prastarému vztahu mezi krávou a člověkem

Přednáška, 7. března 2014, Berlín

Těší mě, že se zase můžeme dostat do viditelnějších oblastí – od těch droboučkových organismů, od toho důležitého neviditelného světa, který nám skoro nahání strach a k něčemu nás nutí, k bytostem, které jsou, tak jak před námi stojí, velké, klidné, syté, spokojené, teplé. Jsou to krávy. Náš vztah s krávami je prastarý. Již v téměř prvních pozůstatcích lidské existence se nacházejí nádoby na mléko, nedávno se našel Ötziho recept na výrobu sýra, zjistilo se, že to nebylo syřidlo, ale cosi na způsob kefiru, a krávy tedy domestikovaly člověka již velmi dávno – ano, krávy člověka, stejně jako člověk krávy – a můžeme se ptát, co všechno z toho vzešlo.

A je velmi překvapivé, co všechno z toho vzešlo. Kráva se člověku velmi silně oddala, asi málokteré zvíře to udělalo v takové míře jako kráva. Oddala se celým svým tělem, oddala se svým mlékem – mluvím teď především o dojnici, protože to je s největší pravděpodobností nejsilnější symbióza, kdy se člověk staví na místo telete, tele odstává a sebe postaví na jeho místo; to mě vždycky přivádí k výroku, že ne sedláci jsou zamilovaní do krav, ale že krávy jsou vlastně všechny tak trochu zamilované do sedláka, do svého chovatele, protože mu pod vlivem hormonů uvolnění a štěstí dvakrát denně dávají mléko a říkají: Ber si, ty moje milované velké tele! – A čím lépe to mohou dělat, protože sedláka nebo dojiče akceptují, tím méně nemocí také samy mají; to je samozřejmé. To znamená, že vztah mezi zemědělcem a krávou má i eminentní ekonomický a také velký evoluční význam. To vědí všichni, kdo s krávami přicházejí do styku, vědí, jaké klíčové reflexy potřebují, aby s krávami navázali vztah.

K tomu se musíme ptát: Jak to, že kráva může člověku otevřít ještě další brány navíc? Například tím, že díky ní může jít do travnatých oblastí a mít zde dostatek bílkovin atd. Proč toho kráva člověku tolik umožnila? Jedním z hlavních důvodů je opět vztah, protože kráva samotná vstupuje do zcela zvláštního vztahu k rostlině. Jen si to představte: je to nesmírně intenzivní činnost, kterou kráva s rostlinou provádí. Kráva žere asi 8 hodin denně – žrát, to znamená spolu zrovna nemluvit a podobně, ale mít v ruce vidličku a žrát; samozřejmě bez vidličky. To znamená, že když ráno v šest vstanu a začnu žrát, jsem hotový odpoledne ve dvě hodiny. A pak musím ještě osm hodin přežvykovat, a to už je deset večer. Teprve teď jsem udělal to nejdůležitější, abych přežil. V deset večer! A po zbytek času můžu spát, můžu se starat o svá telata, můžu se zamilovaně dívat na sedláka, trochu pěstovat přátelství s jinými krávami atd., na to všechno mám čas od deseti večer do šesti do rána. Jen si to představte, tak intenzivní to je.

Zhruba třetinu tělesné váhy – jen si to představte, to by u mě bylo 33 kilogramů brambor den co den. Den co den! V sobotu i v neděli. Bez přestávky, den co den 33 kilogramů brambor s láskou sežrat, až do posledního kilogramu, s láskou a potěšením sežrat, naplnit si tím bachor, a pak tu velkou kyselost, která v bachoru vzniká, jako exploze, zase vyrovnat 120 litry slin – ve své knize to nazývám „tanec na explozi“ – tedy obrovským rytmem tuto explozi, která vzniká, znovu a znovu uvádět láskyplným požíváním rostlinné hmoty do tance a v tomto tanci mít svůj život. Když taková kráva zemře, třeba na srdeční infarkt – i to se stává, dnes ovšem zřídka, protože krávy nepřežijí způsob, jakým jsou chovány, a jdou na porážku dřív,

takže infarkt nemívají, ale stát se to může – pak musí sedlák – to se dříve vědělo – naříznout zespondu břicho, bachor, tu dvousetlitrovou dutinu, a tu explozivní látku musel vyklidit ven, protože kráva jinak ve smrti kvůli kvašení exploduje. Ona sice nepukne, ale to kvašení jí roztrhne bachor. Exploze tu tedy je latentně stále přítomná. A to je vztah! Vztah k rostlině; intenzivní vztah, více než 120 litrů slin, rytmicky – to je vztah k rostlině, která mi roste před nosem, ovšem já ji při žraní nevidím; kráva nevidí na místo, kde žere, nevidí si „do talíře“; má srostlý horní pysk s nosními dírkami, na tomto místě je stále vlhká a velmi jemně na tomto vlhkém místě cítí vítr, čichem také velmi dobře cítí pachy, ale nemá vizuální kontakt. Nepřetržitě to však vnímá a samozřejmě nežere náhodně, ale když se dobře podíváte, třeba na horské pastvině, kde si může vybírat, sežere tady něco, tamhle něco, a komponuje těchto třiatřicet kilogramů brambor, neustále, a můžete vycházet z toho, že není náhoda, jak to komponuje.

A v tomto intenzivním vztahu mezi rostlinou a krávou v trávení, s celou psýché krávy, také bychom mohli nadneseně říci s meditační silou přežvykování, které provádí někde v klidu, zcela ponořená do sebe, je to, co z ní nakonec vzadu vychází – promiňte mi to – přesně to, co rostlina potřebuje, aby rostla a mohla jí zase posloužit jako potrava. Je to tedy rovnováha, která tu vzniká, rovnováha mezi stanovištěm a krávou. A tato možnost člověku dopomohla například k tomu, že mohl přejít k usedlému způsobu života. Čili tato láska krávy ke stanovišti prostřednictvím rostliny, ta schopnost uvést to v sobě v tanec a v rovnováze to zase zanechat na louce za sebou, dala člověku možnost, aby se díky svému vztahu ke krávě usadil – protože má zvíře, které dovede žrát a – promiňte – srát a tím se zlepšuje půda, pokud je ten poměr správný. Tak, to by byl takový základ.

Tedy se podíváme na stádo krav; jsou, jak vidíte, volně rozptýlené po louce. Znalec samozřejmě vidí, že nejsou na louce volně rozptýlené, ale že každá z těchto krav je ve vztahu k některé jiné krávě, nepřetržitě. Můžete tedy vycházet z toho, že když vidíte krávy na louce, není tam nic náhodné. Například tyhle dvě hnědé krávy jsou ve stádě teprve tři týdny, a proto signalizují, že tam nepatří – to vidíte okamžitě. Vidíte tam krávy, které se – záměrně – dívají hlavou ke středu stáda, jiné, které se hlavou – zase záměrně – dívají směrem ven, můžete tam všechno vidět, nic tam není náhodné, všechno je to dohodnuté, všechno to bylo – řekněme – pohybovým šuškaním vzájemně dohodnuto, kdo si kam lehne, jak si kdo lehne – na tyhle dvě se později ještě podíváme zblízka.

Krávy jsou tedy vždy také ve spojení mezi sebou navzájem; kráva komunikuje s člověkem, protože je to její tele, komunikuje s rostlinou jako se svou životní existencí a komunikují navzájem. Když si takové stádo krav vyfotografujete shora – tady by byl takový snímek shora, mám na to helikoptéru – pak víte, sedlák ví, že každá kráva má kolem sebe neviditelnou kouli. To znamená, že každá kráva svou přítomností ovládá určitý prostor, kde se člověk vlastně musí zeptat, jestli smí vstoupit nebo ne. Můžete to velmi dobře vidět: když se dvě krávy k sobě blíží, tak se v určitém momentě zeptají: Smím dál, nebo nesmím? Můžete to dobře pozorovat, u mnoha krav uvidíte reakci, když půjdete například ke krávě zezadu a ona je tak krotká, že se neotočí, ale bude dál žrát, pak okamžik předtím, než k ní přijdete, krátce nervózně škubne ocasem, v okamžiku, kdy vstoupíte do téhle koule. Na tomto místě můžete začít jako člověk komunikovat s krávou, protože když prostě vstoupíte u krávy dovnitř, například ve vazné stáji můžete vidět, že když budeme mít řadu krav, dvacet krav vedle sebe, a půjdete zezadu uličkou kolem nich, můžete vidět, jak jedna po druhé – zkuste si to – takhle

kratičce škube ocasem v okamžiku, kdy vstoupíte do její sféry. Když půjdete prostě dál a řeknete si: Aha, ta kráva škube ocasem – a půjdete dál, je to, jako kdybyste – představte si to – vstoupili do cizího pokoje bez zaklepání. Kráva je na to zvyklá, že tenhle zvláštní dvounožec je analfabet a vejde vždycky takhle bez klepání. Vy ale teď můžete začít na této hranici s krávou komunikovat, například když trochu skloníte hlavu nebo se trochu vypnete nebo uděláte krok zpět ve chvíli, kdy přijdete na tuto hranici, a pak řeknete: Ahoj, můžu dál?! A pak se může stát, že dostanete odpověď – zase třeba v podobě polohy těla; můžete na to zareagovat, a pak začne nová kapitola vztahu mezi člověkem a zvířetem, to znamená, že začnete s krávou mluvit. S koňmi to jde nádherně, mnohem lépe než s krávami, protože daleko lépe vidí, jsou silně odkázáni na zrak, ale s krávami je to neuvěřitelné, když pak vidíte, jak na vás kráva začne reagovat a začne komunikace. Kráva má tedy zřejmě prožitek: Tady mi někdo rozumí! Není to analfabet, který mi prostě vtrhne do pokoje, vezme si něco z nočního stolku (??) a jde zase ven. Ano? Je tu někdo, kdo mi rozumí...

Tak. U krav v normálních stádech, tedy ne ve stádech dojnic, vidíme, že v důsledku těchto „kouli“ má stádo vždycky tendenci rozpadat se; rozpadá se. A ve stádech je jiný prvek, který to stádo zase přivádí dohromady – a to jsou klany. U krav – ne u dojnic, kde se tele dává pryč – se tedy tvoří klany. V každém stádu krav, slonů atd. máte rodiny a tyto rodiny jsou podle druhu zvířete různé, je jich třeba sedm, osm, někdy dvacet. V těchto rodinách chrání silná sestra slabé zvíře, slabého jedince, jako třeba tohoto, brání ho proti jinému zvířeti, jinému klanu. To znamená, že kráva má kromě své vlastní koule ještě klanovou kouli. Můžete to třeba dobře vidět ve velkých stádech o tisíci až pěti tisících pakoňů, že pořád tak trochu bučí – člověk si říká, proč dělají pořád takový rámus – dělají takový rámus proto, že neustále volají svůj klan; je pro ně nebezpečné, když se jako jedinec ztratí svému klanu. Je to podobné, jako když jdete na fotbalový zápas a vidíte, jak ti lidé pořád telefonují, jenže oni netelefonují někomu venku, ale tomu, kdo šel do stánku koupit pivo: Hej, vidíš mě, tady jsem... Tak jsou pořád navzájem spojení a nepřetržitě spolu v rámci klanu „mluví“, protože v tom velkém stádu by bylo nebezpečné se ztratit.

Když ovšem máte stádo dojnic, tam tyto klany nejsou. Tady mají už jen jeden prvek, který stádo dává dohromady – mají jenom hierarchii, protože tele je pryč. Zvíře je tam jako jednotlivec, tele je pryč a to, co stádo drží pohromadě, už tam není; na toto místo se teď staví člověk. Na toto místo se staví člověk. Když se podíváte na staré obrázky, uvidíte děti před stádem, děda za stádem nebo naopak a ten, kdo dojí, sedlák nebo selka, uprostřed stáda. Tam patří; on vlastně tento integrující zbytek tvorby klanů soustředil na sebe, protože on je vlastně tím spojujícím elementem. Proto je dnes třeba učit se na dobrých, pokrokových zemědělských školách, jak se správně hraje tele, rozumíte; je to nový obor...

Když komunikujete s krávou, vnímá vás kráva jako takovouto formu. Vnímá sama sebe jako takovouto formu, zezadu čtverec, zepředu čtverec; může se vám stát, že když budete zarážet kůl na pastvině a budete mít za sebou říjící jalovici – ty mají hlavu trochu skloněnou, nádherný čtverec – může se vám stát, že vám zezadu skočí na ramena, to zná každý, kdo někdy pracoval v zemědělství; býkovi v inseminační stanici postavíte čtverec a on na něho skočí... To znamená, že kráva je poměrně nenáročná ve vzoru zrakového vnímání; má velmi dobrý čich, velmi dobrý sluch pomocí dvou navzájem nezávislých uší, které může směřovat na různá místa, ale zrak není tak důležitý: čtverec = kráva. A je jasné, že komunikace dvou čtverců je samozřejmě obtížná; okamžitě vidíte, jak důležitá je hlava, rozumíte, jak kráva drží

hlavu, má potom různý význam. Představte si, že vidíte poměrně špatně jakožto kráva, ovšem držení hlavy toho můžete spoustu říct; můžete říct: Pojď sem, olízej mě tady – nebo: Zůstaň venku – když hlavu takhle otočím... Tato komunikace je ovšem zesílena tímhle... Rozumíte? Rohy pomáhají krávě v komunikaci na větší vzdálenosti ukazovat jemnější nuance v držení hlavy. Proto také přicházíme s požadavkem, kdy říkáme, že odrohování krav znamená omezení možnosti komunikace; to je jeden z důvodů, proč kravám rohy ponechat – aby mohly hezky a důstojně ovládat tuto kouli. A potom je možné i tohle (obrázek – dvě krávy proti sobě): dáme je k sobě na mnohem menším prostoru, na jakém by byly v přírodě namačkané jen v naprosto krajním případě, kdy je ohrožení zvenčí tak velké, že si zvířata mohou vzájemně dupat ve svých koulích.

Když se na to u krav dobře podíváte, zjistíte, že je můžete fotografovat kdykoli – já nejsem nijak zvlášť dobrý fotograf – a neustále budete vidět, jak spolu komunikují. Jedna se tady právě napila a druhá by se chtěla napít a ptá se: Můžu tam teď? – kdežto ta první nemá chuť ji tam pustit. Vidíte? Tady je potom jedna, která se postavila ke stěně – to je ta chvíle, kdy jsou krávy vypuštěny z mříží, kde jsou fixované, mříže se otevřou a krávy si začnou hledat místo k ležení, aby mohly přežvykovat; tady se teď jedna slabá kráva velice typicky postavila tak, aby měla chráněný zadek, zatímco dopředu vidí a může uhnout, a pak ta stará kráva – to je velmi stará kráva, je jí teď asi 14 let – ta teď jde tam a dívá se: chci si lehnout sem doprostřed... je první, která si musí lehnout, a protože nemáme lehací boxy, nemůžou jít prostě do boxu, ale musí se na tom každý den nově dohodnout, dvakrát třikrát denně. Vidíte, jak tato kráva teď říká: Já budu ležet tady – a ta druhá čeká, protože má nižší postavení ve stádu, čeká, dokud si ta první nelehne. Tady udělá ještě krok – vidíte tu komunikaci? Ty uši namířené na sebe, všechno hned jasné, to se odehraje velmi rychle a teď se začne pokládat, tady už jedna leží, uvolnila se a může taky ležet. Nakonec leží velmi blízko u sebe a vidíte, jak je důležité, aby se krávy navzájem velmi dobře znaly a mohly to spolu navzájem dlouho cvičit. To je taky něco, co dnes vůbec nepotřebujeme, máme stále s krávami bez rohů, můžeme je vpouštět dovnitř, vypouštět ven, dovnitř – ven, tohle všechno už nehraje žádnou roli, protože tohle všechno už se neodehrává. Krávy dnes musí ležet vedle sebe na mnohem menším prostoru – když se podíváte, vidíte tu ležet asi jedenáct krav, je to zhruba jedenáct metrů na délku a asi tři metry do hloubky, to znamená, že na třiatřiceti čtverečních metrech můžete nechat ležet jedenáct krav, to potřebujete ve stájích s boxovým ustájením skoro víc místa – a krávy se roky cvičí v tom, aby takto těsně vedle sebe mohly ležet, a navzájem se znají.

Tady vidíte typický příklad, jsou to dva býci zepředu, kteří byli vzadu na pastvině; vidíte, jsou to dva kamarádi. To je něco, co je také možné pozorovat: ve chvíli, kdy tu není klan, začíná mít kráva možnost pěstovat novou dimenzi vztahu, a to je přátelství. A je zajímavé, že na rozdíl od příbuzenství krávy na tato přátelství tolik nezapomínají. Pravděpodobně jsme tedy dosáhli nové kvality vztahu jedince, který vypadne z klanu a je otevřenější k vztahu podobnému přátelství. Může se vám stát, že kráva půjde přes léto do hor, její kamarádka zůstane doma; na podzim se vrátí, vyleze z nákladáku a za dvě minuty už zase žere vedle té samé krávy, jako kdyby spolu byly celé léto, vpustí ji do své koule a žere třicet centimetrů vedle ní na pastvině. To u příbuzenství nevidíte, na ta krávy zapomínají. – Tady máme teď dva mladé býky, kteří spolu vyrůstali; vidíte, co dělají? Vzadu se dotýkají. Na pastvině, kde

mají tolik místa, vyhledají vzájemné teplo a vzájemně si vzadu poskytují „zed“, ochranu. Tito býci budou po celý život pěstovat něco na způsob přátelství, když spolu takhle vyrůstali.

A teď k tomu přistupuje člověk, tady máme obrázek jedné umělkyně, která už roky maluje u nás na statku; je to velký nástěnný obraz, 4 krát 3 metry. Vpředu vidíte krávu, kterou člověk fixuje, je velmi hezky vykreslená, jmenuje se Rosemarie, a jde k němu; vzadu vidíte celé stádo, vzadu býk – ten s tím bílým trojúhelníkem, to je býk – zemědělec musí dávat dobrý pozor, jak zrovna stojí ve stádě býk; to je velký problém – když jdu pro stádo, stávám se konkurentem býka a musím hledět, aby mohl zůstat s momentální „Dulcineou“ a já abych se nepostavil mezi ně, jinak na mě půjde 1,6 tuny (??) dobrotivé agrese ... to pak musíme hezky rychle pelášit, v gumákách to ovšem dost dobře nejde... Vpravo za sebou má dvě krávy, které nevidí, ale velmi dobře cítí; to je velmi dobře vidět, on vidí jen obrysy, ale za ním jsou také krávy. A s tímto prostorovým vědomím se člověk musí začít pohybovat ve stádě. My to používáme i terapeuticky, je to úžasné terapeutikum – péči o stádo a krávy nemůžete nahradit nějakým umělým světem, i kdybyste ho udělali sebekrásnějším; takovým nejnovějším hitem v psychiatrii je třeba „snoezelen“, kdy nějakou čtvercovou místnost vyplníte do výše kolen gumovými míči a můžete tam prožívat, jak jste nesení; když jste nesení ve stádě krav, máte to taky, a to ještě v hospodářském kontextu.

Když se na to podíváme dnes – tohle byl tak trochu takový idylický stav, co se krav týče – uvidíme, že dnes máme ve světě jinou krávu. To ovšem není problém krávy, ale ten problém je někde jinde. My dnes máme dva druhy zemědělství, které – když to tak řeknu – proti sobě bojují; „bojují“ možná není úplně správně řečeno, ale každý zemědělec se dnes musí rozhodnout: chci jít tímto směrem, anebo tímto směrem? Jeden směr je takový, že děláme, jako by svět byl talíř. Všude stejný. Máme všude stejné odrůdy kukuřice, ty úžasné firmy sortiment smrskly, takže máme jen pár odrůd; všude, v Japonsku, v Americe, ve Švýcarsku, všude máme stejné statky se stejnými krávami, geneticky jsou navzájem čím dál příbuznější, a zemědělské umění spočívá vlastně v řešení otázky, jak mohu tento globální systém – který produkuje globální moře mléka – instalovat na svém stanovišti. A když to stanoviště řekne: Hej, já to chci jinak – půda ovšem nemůže zvednout transparent, kde by bylo napsané „Milý sedláku, já chci jetelinu“, ale začne dělat problémy. A sedlák řekne: Pššt! Pššt! – To je jedna možnost. A zemědělství na celém světě je pak čím dál víc stejné. Má to i svou výhodu, že, na celém světě třeba můžete vyběhnout z letadla, skočit si na záchod a koupit si tyčinku Mars... A nezajímá vás, odkud je mléko v té tyčince, odkud je karamel, nebo odkud je cukr v kokakole – jen si to představte, těch 200 gramů cukru v kokakole někdy nějaký sedlák vysel, vložil do půdy semínko cukrové řepy, na to jste ještě nikdy nepomysleli... Lidé myslí na Santa Clause a na kokakolu a samé hezké věci, ale nemá to už naprosto žádnou vazbu na zemědělství. To je ten jeden typ. Já tomu říkám horizontální zemědělství, všude stejné, a umění zemědělství pak spočívá v „překonání stanoviště“. Je tu ovšem jedna velká logická chyba. A to... [Pauza]

[Hlas z auditoria – není slyšet, patrně něco v tom smyslu, že toto zemědělství není udržitelné.] Ale ano, dalo by se to ekologicky zařídit tak, aby to bylo setrvalé. Můžeme to udělat tak, aby to byl koloběh atd. Ale je tam jedna chyba. – Jedna zásadní logická chyba! [Opět pauza jako výzva k auditoriu.] –

[Hlas z auditoria – patrně něco ve smyslu, že kráva trpí, degeneruje.] Kdepak, ta je spokojená, má rohy pryč, žere celý rok, celý den to samé, funguje jako čistička odpadních vod... Ne, svět

je kulatý!! Svět není talíř, svět je kulatý, a protože je kulatý, má na každém stanovišti teoreticky o něco jiné předpoklady. Energie na každém stanovišti je o něco jiná, zemská osa je šikmá ... minimálně už 250 let je svět kulatý; předtím byl svět jako talíř a ty, co byli nejdál na kraji, bylo možné postrčit dolů – áá – odletěli do vesmíru; ale teď už to nejde, teď je svět kulatý, a když uděláš dopředu nějakou agresi, za dva roky bác!, vrátí se ti zezadu ... Čili svět je kulatý a umění zemědělce na tomto kulatém světě spočívá v tom, aby stanoviště individuálně rozvíjel. Umění! (Proto tu také mám ten obraz.) Zemědělství je umění individuálního rozvíjení stanoviště – a to je ta myšlenka individuality statku. To znamená, že neexistuje stanoviště, které by bylo stejné jako jiné stanoviště, a umění zemědělství spočívá v naslouchání šepotu přediva vztahů daného stanoviště, když to tak řeknu, a vlastně ve vytváření hudby z toho, co tu je. A generátorem – promiňte mi to mechanické slovo – tohoto rozvoje by byla kráva. Protože uvádí stanoviště do rovnováhy. Pokud ovšem my uvádíme do rovnováhy krávu. My ale děláme opak: krmíme krávu z celého placatého světa a dáváme jí to všechno do žlabu. A potom řekneme, že kráva je „klimatický zabiják“ – jenže to nemá nic společného s krávou.

Tak, to je ode mě všechno, a jak vidíte, je kráva tím zvířetem, jehož pomocí můžeme správně pochopit globalizaci.